

ЛЕВ ТРОЦЬКИЙ: ЗАГАДКА ПСЕВДОНІМА.

*Троцький – одна з вічних легенд людства,
він подібний до Савонароли або
Дантона.*

Майкл Голд

21 серпня 1940 року о 19 годині 25 хвилин у лікарні передмістя мексиканської столиці Койоакані від смертельних ран (кригурубом по голові), завданих йому днем раніше агентом НКВС Рамоном Меркадером (за цей „подвиг” згодом удостоєного звання Героя Радянського Союзу), помер Лев Троцький. Так завершилась одна з найгучніших спецоперацій НКВД під назвою «Утка»: ліквідація Троцького мала супроводжуватися його дискредитацією. Сталінська газета «Правда» зловтішно повідомила, що Троцького убив розчарований послідовник.

Впродовж п'яти днів Мехіко прощалося з Львом Давидовичем. Повз труну пройшло понад 300 тисяч людей, на вулицях лунала народна балада «Велика корида Льва Троцького» невідомого барда. 27 серпня тіло було піддане кремації, урну з прахом поховали у Койоакані. Над могилою поставили великий білий камінь з червоним прапором. З найближчої рідні Льва

Давидовича (дочки Зіна та Ніна від першого шлюбу, сини Сергій та Лев від другого, сестра Ольга — дружина Льва Каменева) йому вдалося врятувати лише онука Всеволода Волкова. Саме він був хранителем музею та могили діда у далекій Мексиці (на знімку), до речі, одного з найвідуваніших у світі.

Минуло 70 років від дня загибелі Троцького, але інтерес людства до його життя й творчості не згасає. Особливо це стосується походження Льва Давидовича – надто вже незвичайним свреєм він був! Найнесподіваніша гіпотеза щодо цього така: Лев Троцький... — правнук О.С.Пушкіна! Її висунули, до речі, відомі пушкіністи Сергій Гессен, Лев Модзалевський і Борис Томашевський ще у середині минулого століття, і всі троє загинули за загадкових обставин. У новітні часи цю, здавалось би, фантастичну гіпотезу популяризують такі поважні літературознавці, як Олександр Лаціс, Володимир Козаровецький, Лев Аннинський та ін. Та ми не будемо її переповідати (бажаючи самі знайдуть відповідні матеріали в мережі Інтернет). Наше завдання значно скромніше: віднайти відповідь на питання, звідки у Льва Бронштейна взявся цей псевдонім. А з'явилося таке бажання після читання звітів про заснування та діяльність Єлисаветградської Громадської бібліотеки (ЄГБ).

Серед десятків прізвищ членів-засновників ЄГБ, кожне з яких заслуговує окремої розмови, особливий інтерес викликає одне, відоме всьому світу – Троцький! Причому, у першому звіті про заснування ЄГБ за 1898 рік зазначено, що „большие услуги библиотеке оказала А.Б.Троцкая”. А ще один носій цього прізвища Б.М.Троцький з 1902 по 1908 рік був членом ревізійної комісії ЄГБ.

Саме під цим псевдонімом увійшов у всесвітню історію один з вождів Жовтневої революції 1917 року, одна з найяскравіших і водночас найсуперечливіших постатей ХХ століття, уродженець Єлисаветградщини Лев Давидович Бронштейн (1879-1940).

Це ще один важливий штрих до надзвичайно цікавої теми „Троцький і Україна”. Адже „українство Троцького” – не підлягає сумніву! Досить згадати, що дитинство Левка Бронштейна пройшло в маєтку батька Янівці Єлисаветградського повіту, з якою він був нерозривно пов'язаний перші 18 років. Його рідною мовою була українська, хлопець навіть пробував перекладати байки І.Крилова на українську мову. Величезне враження справив на нього український вертеп, побачений у Янівці, а перше знайомство з театральним мистецтвом відбулося в Одесі, де він із захопленням дивився українську п'єсу „Назар Стодоля”, а потім пробував переповідати її сюжет родичам.

І не тільки Янівка з її мешканцями оживає на сторінках однієї з кращих мемуарних книг у світовій літературі — «Моей жизни. Попытке автобиографии» Троцького. Чого вартий спогад про Єлисаветград: «Ни одна из столиц мира — ни Париж, ни Нью-Йорк — не произвели на меня впоследствии такого впечатления, как Елисаветград, с его тротуарами, зелеными крышами, балконами, магазинами, городowymi и красными воздушными шарами на нитках»!

Усталена в незалежній Україні думка, що Троцький є головним її ворогом, що винятково через нього не відбулась Українська Народна Республіка, досить хитка, навіть хибна та алогічна за своєю суттю. Відомо, приміром, що значна частина української інтелігенції «розстріляного відродження» на чолі з Миколою Хвильовим (автором знаменитого гасла «Геть від Москви!») повністю поділяла погляди Троцького під час внутріпартійної дискусії. Про симпатії до Троцького в Україні свідчать «Щоденники» С. Єфремова, мемуари Г. Костюка, поезія та проза тих років. Не випадково, відомий київський історик С. Білокінь у монографії «Масовий терор як засіб державного управління в СРСР, 1917-1941 (1999) робить висновок: «Передбачаючи

можливість об'єднання української національної опозиції з троцькізмом..., сталінська фракція завдала їм превентивного удару, розкривши низку вигаданих троцькістсько-націоналістичних блоків».

Відтак стає зрозумілим, чому Троцький врешті-решт у 1939 році радикальним чином переглянув своє відношення до „українського питання”, написавши в своєму „Бюллетене оппозиции” низку статей, в яких обгрунтовано доводив необхідність створення незалежної соборної Української держави.

Впродовж життя Лев Давидович користувався й іншими псевдонімами: Львов (утворено від імені), Антід Ото (від взятого навмання із словника італійського слова *antidoto*), Перо (натяк на журналістський хист), Яновський (за назвою рідного села). Було й таке (під час I російської революції 1905 року): „В Совете я выступал под фамилией Яновского, по имени деревни, в которой родился. В печати писал как Троцкий”. Троцьким Бронштейн став уперше в 1902 році, коли готувався до втечі із сибірського заслання: „В руках у меня был Гомер в русских гекзаметрах Гнедича. В кармане – паспорт на имя Троцкого, которое я сам наудачу вписал, не предвидя, что оно станет моим именем на всю жизнь”.

Щодо походження цього псевдоніма, то після того, як ми виявили Троцьких серед членів ЄГБ, є всі підстави засумніватися у достовірності версії, за якою Лев Давидович став Троцьким „на честь” колоритного наглядача Одеської в'язниці, в якій перебував у юності (1898). Прізвище Троцький було відоме Бронштейнам не з чуток і задовго до арешту Левка. Адже Троцькі були землевласниками Єлисаветградського повіту.

Приміром, у 1914 році дворянка Євдокія Миколаївна Троцька володіла 135 десятинами землі у селі Воскресенське Ганнівської волості. Тим більший інтерес викликає ось цей фрагмент з книги спогадів „демона революції”: „Под Елисаветградом отец нанимал землю у барыни Т-цкой. Это вдова лет под сорок, с характером. При ней состоит батюшка, тоже вдовый, любитель музыки, карт и многого другого. Барыня Т-цкая со вдовым батюшкой приезжает в Яновку пересматривать условия аренды. Им отводят зал в соседнюю комнату. К столу подают курицу в масле, вишневую наливку и вареники с вишнями. После обеда я остаюсь в зале и вижу, как батюшка подсаживается к барыне Т-цкой и что-то очень смешное говорит ей на ухо. Отвернув полу рясы и вытащив из кармана полосатых брюк серебряный портсигар с монограммой, батюшка закуривал папиросу и, ловко пуская кольца дыма, рассказывает в отсутствие барыни, как она в романах читает одни только разговоры. Все улыбаются из вежливости, но воздерживаются от суждений, так как знают, что батюшка все передаст барыне, да еще и присочинит”.

Висловимо припущення: бариня Т-цкая, яка так добре запам'яталася Льву Давидовичу, і благодійниця ЄГБ А.Б.Троцька – одна й та сама особа! А член ревізійної комісії бібліотеки Б.М.Троцький – якийсь її родич, можливо син? Чому Лев Давидович, хоча й досить прозоро, та все ж зашифрував це прізвище? Очевидно ж, з гуманних міркувань. Всі, хто були тоді Троцькими насправді, як і Бронштейни, наражались на смертельну небезпеку.

Радянські каральні органи звісно ж не переймались, що головний ворог Сталіна Троцький – у дійсності Бронштейн. До речі, й це прізвище фігурує у звітах про діяльність ЄГБ. У 1903 році якийсь І.Г.Бронштейн подарував бібліотеці 3 книги. Більше того, в будинку цього Бронштейна на вул. Нижньо-Донській (Тимірязєва) в 1905 році була явочна квартира місцевої організації соціал-демократичної партії. А на розі вулиць Миргородської (Калініна) і Гоголя ще в середині ХХ століття, як згадують старожили, стояв будинок з табличкою на фасаді „Имение Троцкого”. Тобто, принаймні до 1917 року в Єлисаветграді мешкали як Бронштейни, так і Троцькі. Перше прізвище – популярне серед євреїв, друге – поширене серед українців.

На свій подив, не знайшов в Інтернеті жодного дослідника, хто звернув би на це увагу. А тим часом, давно відомо, що за походженням Троцький – суто українське прізвище. Навіть за відомостями „Энциклопедического словаря Ф.А.Брокгауза и И.А.Ефрона” – це не древній дворянський рід (згадується з початку 18 століття) походить від одного із запорізьких козачих старшин Максима Троцького. Його представники мешкали в Чернігівській, Воронежській, Полтавській (і додамо від себе) Херсонській губерніях. Нарешті, це прізвище фігурує у знаменитому п'яти томнику „Малороссийский родословник” (1908) відомого знавця української генеалогії В.Л.Модзалевського. В ньому Троцькі представлені як український дворянський рід (українська шляхта).

Що стосується етимології слова Троцький, то всі російські дослідники чомусь пов'язують її з назвою міста Трок (більш відомого під литовською назвою Тракай) Трокського воєводства Великого князівства Литовського. А тим часом, і в українській, і російській мовах є слово трок з таким значенням — широкий ремінь для закріплення сідла або попони на коні, попруга”. Зафіксовано воно з незначними варіаціями і в тлумачних словниках української мови, і в словаре В.І.Даля, і в російському „Казачьем энциклопедическом словаре-справочнике”. Найлаконічніше визначення, що таке трок, — попоноутримувач. Отож, можливо, й місто Трок у Литві отримало своє найменування від того, що в ньому майстерно виготовляли ці самі троки?

Троцькими первісно називали майстрів, які спеціалізувалися на виробництві цього елемента кінської зброї. А єврейським прізвище стало значно пізніше, коли їх зобов'язали носити прізвища, утворені від назв містечок, звідки вони вийшли (Бродські, Уманські, Чигиринські, Троцькі і т.д.) або за родом занять (Резнік, Золотарь і т.п.)

Одночасно з Львом Бронштейном, який вирішив стати Троцьким, в Україні жили й діяли справжні Троцькі. Навіть особливо не заглиблюючись в пошук, авторові цих рядків вдалося натрапити на декількох. У монографії Надії Шип про українську інтелігенцію ХІХ ст. зокрема повідомляється: „На Полтавщині активно діяли громадівці во главе с Н.И.Троцким... В кружок Троцкого входили также Сажин, Яцевич, Синькевич, Марченко, Остапенко и др. У него на квартире бывали полтавские ремесленники, крестьяне, семинаристы”.

Інший Троцький фігурує у щоденнику В.Винниченка за 1911 – 1920 роки. Інформація подається така: „Троцький Микола (псевдонім М.Данько) (1883 - 1971) – журналіст і публіцист. Народився в м.Луцьку на Волині. Член РУП-УСДРП. У 1909 році виїхав за кордон. Під час Першої світової війни (1914-1918) – член СВУ (Спілки Визволення України). З 1920 по 1922 рік. – секретар українського посольства у Відні, пізніше – співробітник журналу „Діло” та інших періодичних видань. Жив у Женеві, був співробітником Українського Інформаційного Бюро, а з 1931 року – редактор німецького тижневика „Die Volkerbrücke”. Автор низки публіцистичних творів, зокрема повісті „На Москву” (1951).

Повний тезка попереднього Микола Троцький був військовим діячем. У роки Першої світової війни — командир піхотного батальйону на Руминському фронті. В українській армії — з кінця 1917 року.

Командував сотнею Кінно-гайдамацького куреня ім. Кармалюка, сформованого на Поділлі, який воював з частинами російської армії в районі Кам'янця-Подільського. При Гетьманаті курінь під його командуванням перебував у складі Запорізької дивізії, був призначений командиром полку. Влітку 1918р. у складі військової місії виїздив до Вілня у справі звільнення військовополонених українців. Під час антигетьманського повстання виступив на боці Директорії УНР. Командував 3-ю бригадою ім. Кармалюка Армії УНР, генерал-хорунжий. Після інтернавання частин Армії УНР у Польщі перебував у таборі. Подальша доля невідома.

Цікаво було б дізнатися, чи не перетинались шляхи Миколи Троцького і Льва Троцького (Бронштейна)? Або як почувався Лев Давидович, знаючи про існування „однофамільника” серед військових діячів УНР?

P.S. На честь Троцького хотіли перейменувати Єлисаветград, але випередило місто Гжатськ, а Єлисаветград став Зінов'євськом. Натомість його іменем назвали місцевий театр. Деякий час у 20-ті роки рідне село Льва Давидовича офіційно називалося Троцьким. Відомо, що у 1926 році у селі Троцькому Бобринецького району мешкало 244 українці, 18 молдаван і... жодного єврея.

У 2009 році депутати Бобринецької міської ради майже одностайно ухвалили рішення про спорудження в місті Бобринець пам'ятника Льву Троцькому, керуючись передусім бажанням зробити свій регіон привабливим для туризму. Це рішення сколихнуло громадськість України, викликало шалений спротив національно стурбованих осіб. Дискусія показала, що антитроцькістське щеплення, здійснене Сталіним, діє в Україні й дотепер. І це стає великою проблемою, на жаль!